

Binding en burgerschap. De school als moreel kompas?

Sociale en maatschappelijke vorming als primaire functies van onderwijs

De wereld om ons heen verhardt. Actualiteiten in binnen- en buitenland hebben een sterke impact op de wijze waarop bevolkingsgroepen zich tot elkaar verhouden en de maatschappelijke context waarin we leven. Het onderwijs neemt een centrale plaats in binnen deze samenleving en wordt daardoor (in meer of mindere mate) onherroepelijk geconfronteerd met deze problematiek. Het maatschappelijke ongemak komt de school binnen en de sociale veranderingen leiden tot nieuwe eisen, ook voor het onderwijs. Dat vormt de noodzaak voor herbezinning van het Nederlandse burgerschapsonderwijs. Enkele feiten hierover op een rij:

- Er ligt een **wettelijke basis** voor burgerschapsonderwijs (WPO, 2006). Het gaat hierbij om 'bevordering van actief burgerschap en sociale integratie'.
- Burgerschap kent een **gemeenschappelijke set aan waarden en normen** (gebaseerd op de grondwet en algemene democratische waarden). Er bestaat brede overeenstemming dat deze als basis moeten gelden. Dit overstijgt denominaties van scholen en besturen.
- Vanuit de dialoog- en consultatiefase in het traject Onderwijs2032 blijkt dat er daarnaast een grote **overeenstemming** is over de noodzaak van burgerschap, maar dat er discussie is over de wijze waarop burgerschap in de onderwijspraktijk uitgewerkt moet worden.
- Uit recent onderzoek is gebleken dat inzetten op burgerschap niet ten koste gaat van andere vakgebieden, maar **taalvaardigheid** positief samenhangt met het ontwikkelen van burgerschapscompetenties (Eidhof, 2016).
- Er is hernieuwde erkenning dat naast **kwalificeren** ook **socialiseren** een kerntaak van het onderwijs is. Dat is niet nieuw. In artikel 8. van de Wet op primair onderwijs is al geruime tijd opgenomen dat het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie een doelstelling van het primair onderwijs is. De recente discussie over radicalisering is echter een kristallisatiepunt van een grotere veranderstroom. Als samenlevingen veranderen moet het onderwijs mee veranderen. Dijkstra (2012) benadrukt het belang van verbinding en socialisatie, voor individu en samenleving. Om de geldende normen en waarden over te brengen zijn krachtige **partnerschappen** met (onderwijs)organisaties buiten de school echter onmisbaar. Kinderen begeven zich immers driekwart van hun tijd buiten de school.
- Vanaf 2013 constateert de inspectie dat er **weinig vooruitgang in het burgerschapsonderwijs** zit. De Inspectie van het Onderwijs signaleert dat het burgerschapsonderwijs op veel scholen weinig planmatig is, dat concrete leerdoelen ontbreken en dat onduidelijk is in hoeverre het onderwijs aansluit bij wat leerlingen nodig hebben. Het huidige aanbod van scholen is versnipperd en niet resultaatgericht (Staat van het Onderwijs, 2014/2015).
- De indicator van de Inspectie van het Onderwijs luidt als volgt: 'De school draagt zorg voor de kwaliteit van het onderwijs gericht op bevordering van actief burgerschap en sociale integratie, met inbegrip van het overdragen van kennis over en kennismaking met de diversiteit van de samenleving.' **Slechts 69% van de basisscholen** is als voldoende beoordeeld op deze indicator (Staat van het Onderwijs 2014-2015).
- Scholen ervaren **moeite met het formuleren van een visie** op burgerschap, en leraren voelen zich **onvoldoende toegerust** om met de normativiteit die inherent

is aan burgerschapsonderwijs om te gaan; bijvoorbeeld rondom het bespreken van controversiële thema's (Eidhof, 2016).

- Uit onderzoek van het ICCS waarin 38 landen vergeleken zijn op *civic competences* is gebleken dat Nederland laag scoort in internationale vergelijkingen op burgerschapscompetenties (kennis, vaardigheden en houdingen) van leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs (Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr & Losito, 2010). Er bestaat een **grote discrepantie** tussen deze score en internationale vergelijkingen op taal en rekenen.

We stellen dat het onderwijs een bijzondere positie heeft in de maatschappij. Hoewel complex, lijkt onderzoek aan te tonen dat onderwijs van substantiële invloed kan zijn op de houdingen en gedragingen van mensen gedurende hun verdere leven (Dijkstra, 2012). Het (primair)onderwijs is daarnaast uniek in zijn bereik. Ieder individu in ons land geniet onderwijs in de periode waarin hij/zij opgroeit van kind tot volwassene. Dat stelt het onderwijs in staat om een belangrijke positie in te nemen als het gaat om het ontwikkelen van burgerschapscompetenties en gedeelde normen en waarden. Scholen hebben doorgaans een leerlingpopulatie met een grote(re) diversiteit aan achtergronden dan veel leerlingen in vriendschappelijke relaties en binnen hun familie kennen. Daarmee zijn scholen **potentiële oefenplaatsen** voor het praktiseren van democratie. Scholen fungeren als '**miniatur gemeenschappen**', waar dezelfde democratische waarden het uitgangspunt en de maatstaf vormen als de samenleving waar de school mee verbonden is. De vaardigheden die jong worden opgedaan zijn van essentieel belang voor '**samen leven en samen werken**'. Nu al, maar nog meer in de toekomst stelt onze arbeidsmarkt de eis (skills) dat we om kunnen gaan met diversiteit vanuit nationaal en internationaal perspectief.

Hoewel uit recent onderzoek van de Wereldgezondheidsorganisatie blijkt dat onze kinderen tot de gelukkigste ter wereld behoren, hebben we nog een wereld te winnen.

Deze memo is mede gebaseerd op onderstaande literatuur:

Dijkstra, A. B. (2012). Sociale opbrengsten van onderwijs.

Eidhof, B. (2015). Influencing Youth Citizenship. Proefschrift.

Inspectie van het Onderwijs (2015). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2013/2014. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Onderwijsraad (2012). Verder met burgerschap in het onderwijs. Den Haag: Onderwijsraad.

Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D., & Losito, B. (2010). *ICCS 2009 International Report: Civic Knowledge, Attitudes, and Engagement among Lower-Secondary School Students in 38 Countries*. International Association for the Evaluation of Educational Achievement. Herengracht 487, Amsterdam, 1017 BT, The Netherlands.

Wet PO 2006. (1981, 2 juli). Geraadpleegd op 1 september, 2016, van <http://wetten.overheid.nl/BWBR0003420/2016-08-01>